

УДК 378.096:616.31]:061.75-451.90-378.661 (477-25)

Історія стоматологічного факультету Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця (1920-2010)

Москаленко В.Ф., Неспрядько В.П., Куц П.В., Скрипник І.Л.

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, м. Київ, Україна

Офіційна історія стоматологічного факультету Національного медичного університету імені О.О. Богомольця починається з 1920 року. До Жовтневого перевороту одонтологія в Російській імперії розвивалася поза стінами Вищої школи. Зауважимо, до 1891 р. зуболікарська освіта перебувала навіть поза будь-якою школою: знання набувалися завдяки приписуванню учнів до кабінетів дантистів як асистентів і помічників. Після трирічного навчання у відомого дантиста, з наступним складанням іспиту, надавалася кваліфікація «дантист». Загальноосвітня підготовка для цього не потребувалася.

Зближення зуболікування і загальної медицини в Російській імперії почалося в 70-х рр. XIX ст. і проходило у стінах Університету імені Св. Володимира (професори М.В. Скліфосовський, Ю.К. Шимановський), Медико-хірургічної академії (професори Х.Х. Соломон, І.В. Буяльський, М.І. Пирогов, В.А. Ратимов та ін.), а також на медичному факультеті Московського університету (приват-доцент М.М. Знаменський).

М.І. Пирогов, спостерігаючи за щелепно-лицевими пораненнями під час Кримської та Кавказької воєн, заперечував ранню резекцію нижньої щелепи при вогнепальних пораненнях, яку пропагував у свій час відомий французький військовий хірург Домінік Ларрей (1829). М.І. Пирогов запропонував підборідно-тім'яну пов'язку для фіксації уламків щелеп, зонд і поїльник для годування поранених, хірургічні набори інструментів для щелепно-лицевих операцій, зуболікарський інструментарій. За його ескізами був зроблений ранець із хірургічними інструментами, куди входили зубний ключ, апарат для фіксації переломів нижньої щелепи, Т-подібна головна пов'язка, лицева і носова пов'язки, та інші предмети необхідні лікареві для допомоги пораненому. Саме М.І. Пироговим була розроблена методика обробки щелепно-лицевих ран, фіксації уламків щелеп гіпсовою пов'язкою. Наголосимо, анатомічне поняття «трикутник Пирогова» відоме кожному стоматологу. М.І. Пирогов також описав доступ до язичної артерії, що залягає у трикутному просторі, й заклав основи сучасної хірургії щелепно-лицевої ділянки.

Учень М.І. Пирогова, професор-консультант Київського військового госпіталю Ю.К. Шимановський продовжив працю свого вчителя: розробив критерії протипоказань до пластичних операцій у щелепно-лицевій ділянці.

У літературі опубліковано низку робіт хірургів військового госпіталю, які мали відношення до щелепно-лицевої хірургії. В 1862 р. учень професора Ю.К. Шимановського – ординатор Л. Іванов у «Военно-медицинском журнале» опублікував статтю «О задушении языком при резекции нижней челюсти», в

якій переконливо показав, наскільки важким буває догляд за хворим після таких операцій, розкрив патогенез асфіксії, виклав свої пропозиції щодо уникнення названих ускладнень. У 1864 р., також у «Военно-медицинском журнале», лікарем Талько був описаний «Случай злокачественного прыща верхней губы, закончившийся летальным исходом вследствие генерализации гнойного процесса».

Професор М.В. Скліфосовський деякий час завідував госпітальною хірургічною клінікою університету Св. Володимира (що розташовувалася в Київському військовому госпіталі), брав участь у Російсько-турецькій війні (1877–1878) і, оцінивши досвід цієї війни, дійшов висновку про необхідність надання пораненим у щелепно-лицеву ділянку спеціальної допомоги, тому що ці поранення мали значні особливості як за перебігом запального процесу, так і за методами догляду і лікування. Пізніше М.В. Скліфосовський уперше у світі, застосував місцеве знеболення розчином кокаїну при операціях на обличчі, сконструював апарат для підтримки наркозу під час операції. За допомогою цього апарату він виконав рідкісну операцію – резекцію обох половин верхньої щелепи з одночасним ортопедичним лікуванням. До нього було виконано всього 12 таких операцій.

У 1882 р. у «Врачебном сборнике Киевского военного госпиталя» старший ординатор С.С. Шклярєвський, описуючи «великі» операції, виконані в клінічному хірургічному відділенні госпіталю, наводить декілька прикладів операцій на щелепно-лицевій ділянці: видалення рецидивувальної пухлини «на підборідді у чоловіка похилого віку, якому за півроку перед тим, лікарем Яценко був видалений первинний раковий вузол *labiae inferioris*», хворому В-П., 65 років, зроблена ампутація язика, враженого раковим новоутворенням.

У 1893 р. у журналі «Врач» лікар О.С. Балтузевич із хірургічної госпітальної клініки описав випадок рідкісного перелому обох щелеп і двостороннього вивиху нижньої щелепи, обґрунтував власний погляд на механізм виникнення цієї травми.

Старший ординатор Київського військового госпіталю А. Фалькенберг також у журналі «Врач» за 1895 рік навів приклад успішної операції з приводу рецидивної злоякісної пухлини основи черепа, під час якої була виконана остеопластична операція з резекцією обох половин верхньої щелепи за Є.Т. Кохером. Це була друга, зауважимо, унікальна операція в світовій практиці. Перша була виконана самим Є.Т. Кохером.

У 1909 р. ординатор О.А. Воробйов описав три випадки вогнепального поранення впритул із гвинтівки, з метою самогубства. Незважаючи на тяжке поранення, всі хворі одужали. Після цього кожному хворому був виконаний цілий ряд пластичних операцій, із відповідним виготовленням obturatorів твердого піднебіння з штучними зубами. Всім хворим також виконувалася трахеотомія і вводився шлунковий зонд. Обов'язковим був ретельний нагляд за станом сусідніх органів і порожнин (придаткові пазухи носа, привушні залози, шия та ін.) з метою своєчасного попередження розповсюдження інфекції на мозок та його оболонки, й у середостіння.

Наприкінці XIX століття питання спеціальної одонтологічної (зуболікарської) освіти привертало увагу багатьох учнів-медиків, хірургів, дантистів, зубних лікарів. На упровадженні вищої одонтологічної (зуболікарської) освіти наполягали М.В. Скліфосовський, О.К. Лімберг, С.П. Коломнін, О.І. Кудряшов, Ф.А. Звержховський. За відкриття зуболікарських шкіл виступали також дантисти О.П. Синіцин, І.І. Хрущов, Ф.І. Важинський та ін.

У 1891 році був виданий закон «Про перебудову навчання зуболікарського мистецтва». Цей закон встановлював дві кваліфікації: кваліфікація «дантист» надавалася тим, хто навчався у приватних кабінетах, фах «зубного лікаря» – тим, хто навчався в зуболікарських школах, діяльність яких з 1891 року визначалася «Нормальним статутом». Новий статут не передбачав припинення підготовки дантистів шляхом учнівства, яке продовжувалося протягом всього XIX століття (до 7 травня 1900 р.). Дантист міг отримати кваліфікацію «зубний лікар», склавши іспити у спеціальній зуболікарській школі.

Дантисти і зубні лікарі, виконуючи практично однакову роботу, мали різні права. Зубний лікар, у разі вступу на державну службу, міг отримати чин десятого класу, тоді як дантист користувався тільки перевагами чина чотирнадцятого класу. Зубний лікар затверджувався у своєму чині через чотири роки вислуги, а дантист – тільки через шість років. У той час як зубні лікарі користувалися правом виписування рецептів для отримання ліків із аптек, дантистам цього права не надавалося.

Починаючи з 90-х років XIX століття, одонтологічна освіта зосереджується у приватних зуболікарських школах. У 1882 році в С.-Петербурзі Ф.І. Важинський (1847–1910) відкрив першу в Росії приватну зуболікарську школу, до якої приймалися особи, які закінчили чотири класи загальноосвітньої гімназії. Потім вимоги стали підвищуватися, і вже з 1891 року освітній ценз становив до шести класів середнього навчального закладу. Після закінчення зуболікарської школи, випускники отримували фах зубного лікаря. Навчання тривало два з половиною роки. Потім школи почали відкриватися в університетських містах, де існував медичний факультет (Київ, Харків, Одеса, С.-Петербург). Все частіше зуболікуванням стали займатися особи, які мали вищу медичну освіту.

На початку XX століття в Києві існували три зуболікарські школи: Перша Київська зуболікарська школа лікаря Л. Бланка (1904–1918), Київська зуболікарська школа приват-доцента Київського університету Св. Володимира М.М. Жука (1904–1910), Київська зуболікарська школа (1898–1919) лікарів Л. Головчинера, С. Лур'є, О. Плінера (Фото 1, 2, 3). Свідцтво про присвоєння звання зубного лікаря видавалося після державних іспитів на медичному факультеті (Фото 4–6).

Фото 1. Хрещатик 50 – Київська зуболікарська школа лікарів Л. Головчинера, С. Лур'є, О. Плінера (1898–1919)

Фото 2. Хрещатик 50. Сучасний вигляд

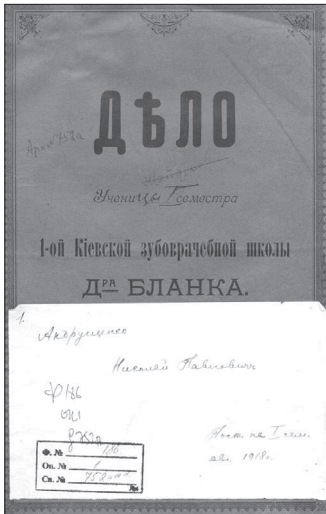

Фото 3. Особова справа учениці зуболікарської школи Л. Бланка (1918)

Відкриття перших зуболікарських шкіл поклало початок якісно новому періоду в історії підготовки зуболікарських кадрів. Однак реформа зуболікарської освіти не вирішила основного питання – організації державних одонтологічних факультетів, таким чином закріпивши «приватнопідприємницький характер зуболікарських шкіл».

У зв'язку з відкриттям перших вітчизняних зуболікарських шкіл поява вітчизняного підручника І.І. Хрушова (1850–1916) «Полный зубо-врачебный курс» (1886) була особливо важливою. У ньому на основі теорії та практики були викладені всі розділи зуболікування. Велика заслуга І.І. Хрушова і в створенні зуболікарського обладнання, яке він з успіхом демонстрував на Всеросійській виставці 1896 року в Н. Новгороді.

Розвитку галузі сприяли науково-практичні суспільства дантистів і зубних лікарів, всеросійські з'їзди зубних лікарів (перший відбувся у 1896 р.), наукові журнали «Зубо-врачебный вестник» (з 1885 до 1917 р., С.-Петербург), «Одонтологическое обозрение» (з 1899 до 1915 р., Москва), у редколегію яких входили київські лікарі Л. Бланк, Л.А. Білейкін, Г. Бурвассер (Фото 7).

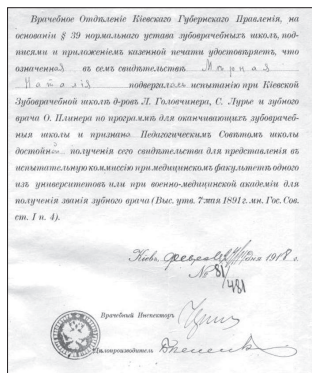
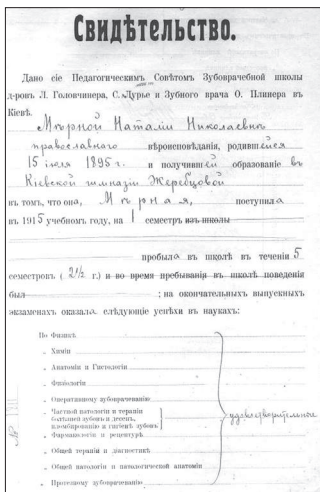
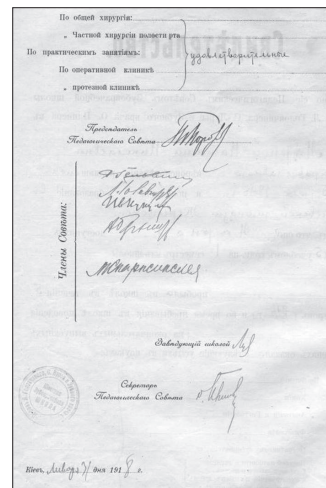

Фото 4. Свідчення успішності, видане Педагогічною Радою Зуболікарської школи Л. Головчинера для подання в медичний університет для отримання звання зубного лікаря (1918)

Однією з цілей створення одонтологічних товариств як у Москві, так і в Києві була реформа зуболікарської освіти.

Ніби у відповідь на клопотання одонтологічних з'їздів про заснування одонтологічних інститутів з 4-річним курсом навчання, професор Г.Є. Рейн в пленарному засіданні міжвідомчої комісії з перегляду лікарсько-санітарного законодавства 10 березня 1913 року запропонував знизити освітній ценз для абітурієнтів до зуболікарської школи з шести до чотирьох класів середньо-навчального закладу. Лікарська бюрократія, в особі Медичної ради допустила, всупереч закону, відкриття зуболікарських шкіл і в неуніверситетських містах, де не було відповідних кадрів кваліфікованих викладачів.

Таким чином, робився акцент на тому, що реформа зуболікарської освіти тісно пов'язана з питанням про реформу медичної освіти взагалі та повинна

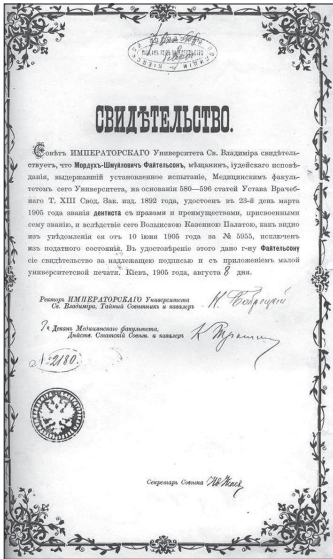

Фото 5. Свідоцтво про присвоєння звання дантиста ректором Університету Св. Володимира (1905)

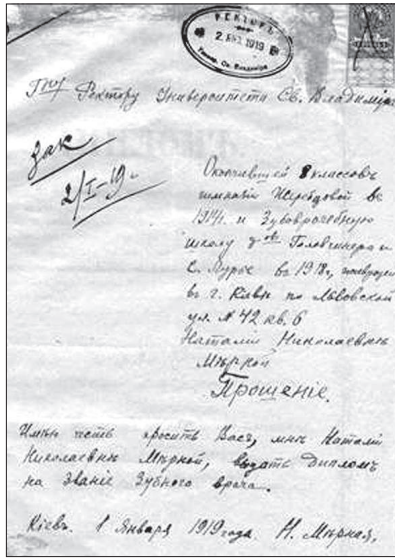

Фото 6. Прохання про видачу диплома зубного лікаря у ректора Університету Св. Володимира (1919)

бути включена в систему викладання предметів вищої медичної школи, з яких складається Одонтологія в цілому як спеціальне науково-практичне знання.

При вирішенні цих питань науковці звернулися до накопиченого Західно-Європейськими країнами досвіду початку ХХ століття, де питання про зуболікарську освіту, в той час вважалося більш або менш вирішеним.

У 1914 році на Міжнародному з'їзді зубних лікарів у Берліні професор Годон, проаналізувавши зуболікарську освіту у світі, говорив, що у всіх цивілізованих країнах Європи та Америки, спеціалізація з предметів одонтології входить до курсу загальномедичної школи.

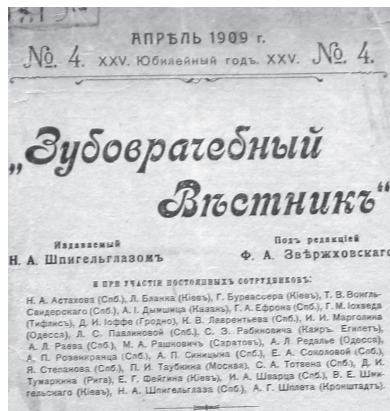
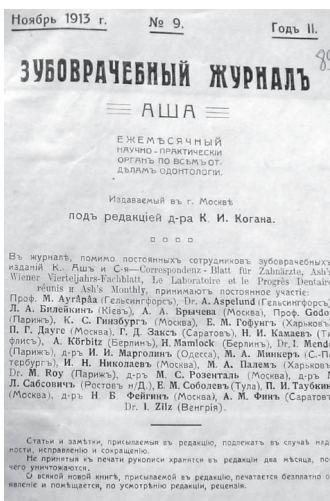

Фото 7. Зуболікарські журнали, що видавалися в Росії до революції

Фото 8
П.Г. Дауге (1869–1946)

Найбільш популярною в галузі теоретичної одонтології, лікувального і протезного зуболікування, була Німеччина, зокрема Берлінський університет із його зуболікарським Інститутом.

Жовтнева революція стала переломною подією в розвитку зуболікування і стоматології. В липні 1918 року в Москві відбувся V Всеросійський з'їзд Рад, на якому була прийнята Конституція РРФСР. А вже 11 липня 1918 року В.І. Ленін підписав Декрет Раднаркома РРФСР «Про заснування Народного Комісаріату охорони здоров'я», що став першим у світі Міністерством охорони здоров'я. Народним комісаром охорони здоров'я став М.О. Семашко (1874–1949).

17 липня 1918 року колегія Народного комісаріату охорони здоров'я прийняла «Положення про зуболікарську підсекцію комісаріату та Вченої одонтологічної комісії» при ній.

Організатором стоматологічної допомоги став відомий громадський діяч та лікар Павло Георгійович Дауге (Фото 8). В перші дні своєї діяльності П.Г. Дауге провів реформу зуболікарської освіти – те, чого не вдавалося досягти до 1917 року.

Для вирішення науково-методичних питань, пов'язаних із організацією зуболікарської допомоги в країні, П.Г. Дауге залучив групу вчених, передових лікарів і громадських діячів: Ю.М. Гофунга, А.І. Євдокімова, О.О. Лімберга, І.Г. Лукомського, М.О. Коварського, Н.І. Агапова, Н.А. Астахова, П.П. Львова, Г.А. Єфрона та ін. (Фото 9).

Завдання, що стояли перед охороною здоров'я і зуболікуванням, були величезними. Зуболікарська підсекція повинна була розробити і впровадити в життя усі заходи з реформи зуболікарської справи в республіці. Основним питанням, яке потрібно було терміново вирішувати, було питання організації зуболікарської допомоги населенню країни, потреба в якій була дуже високою. Надавалася вона, здебільшого, лікарями які приватно практикували і була платною – користуватися нею могли тільки забезпечені громадяни.

1 жовтня 1918 року вийшов знаковий декрет Народного комісаріату охорони здоров'я і Народного комісаріату про реформу зуболікарської освіти, в якій говорилося: «Отныне зубоврачебное образование будет неразрывно связано со всей системой высшего медицинского образования».

П.Г. Дауге розробив форми надання зуболікарської допомоги населенню, зробивши її безкоштовною, загальнодоступною і кваліфікованою. Проте, орієнтація на розробку спрощених за дешевизною матеріалів, придатних для безкоштовного лікування та протезування, призвела до відставання відчизняних

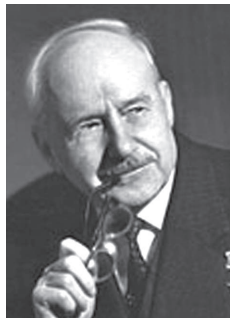

Фото 9. Ю.М. Гофунг, А.І. Євдокімов, А.А. Лімберг, І.Г. Лукомський

методів лікування і протезування від більш дорогих, складних й естетично досконаліх методів передових країн Заходу.

Революцію і зрештою радянську владу, медична інтелігенція, зокрема і зубні лікарі, сприйняли насторожено, що призвело до саботажу лікарів, закриття приватних кабінетів та вивезення устаткування за кордон. Організація державних зуболікарських кабінетів і лабораторій вимагала часу й чималих матеріальних витрат, коштів на покриття яких у держави не було. Тому для створення державних установ було вирішено використовувати приватні зуболікарські кабінети.

14 вересня 1918 року було видано «Постанову щодо використання приватних зуболікарських кабінетів на користь трудящого населення», на підставі якої, всі зубні лікарі були зобов'язані надавати робітникам безкоштовну зуболікарську допомогу. 17 вересня 1918 року вийшла ще одна постанова – «Про облік зуболікарського і зуботехнічного приладдя і матеріалів». Облік майна виявив практично повну його відсутність. Наприкінці вересня 1918 року зуболікарська підсекція розробила проект «Положення про націоналізацію зуболікарської допомоги в Радянській республіці», за яким усі приватні кабінети, разом із їх устаткуванням, переходили до держави.

26 грудня 1918 року Наркомохоронздоров'я було видано постанову «Про державну організацію зуболікарської допомоги в республіці», яка і відіграла основну роль у становленні зуболікування радянського періоду.

18 лютого 1919 року на підставі декрету Раднаркому РРФСР, під контролем та управлінням Наркомохоронздоров'я, були об'єднані всі медичні установи, що знаходилися в підпорядкуванні різних відомств і організацій, у тому числі і страхових. Із того часу почалося злиття страхової медицини, що існувала з 1912 року, з державною, а потім і повне зникнення страхової медицини.

Громадянська війна, що почалася в 1918 році, призупинила реалізацію розроблених зуболікарською підсекцією лікувальних, організаційних та профілактичних заходів в галузі зуболікування.

Влітку 1919 року Наркомздрав видав декрет про передачу зуболікарської освіти медичним факультетам університетів і про закриття приватних зуболікарських шкіл, перетворивши їх на Державні зуболікарські клініки, що існували як учбово-допоміжні установи при медичних факультетах університетів. Упровадження в життя цього декрету ознаменувалося тим, що Наркомохоронздоров'я було вирішено в негайному порядку відкрити замість зуболікарських шкіл Вищий науково-учбовий заклад – Державний одонтологічний інститут з чотирьохрічним курсом навчання. Через відсутність матеріальної бази і кваліфікованих викладачів, відкрити одонтологічні відділення в ті роки не вдалося.

Негайна передача справи навчання зуболікуванню Університету Св. Володимира утруднюється ще відсутністю відповідних приміщень, клінік, викладачів зі стажем і, нарешті, перевантаженням взагалі медичного факультету, тому прийом на перший і другий курси одонтологічного відділення нових слухачів – в кількості 200–300 – змусив би Університет відкривати паралельні кафедри і шукати відповідні приміщення та ін.

Цікавий історичний факт приводить Л.А. Білейкін у своїх спогадах: «Советская власть так тепло, так заботливо относилась к одонтологическому образованию, что, оставляя Киев, Народный Комиссар Здравоохранения выдал мне, как заведующему Одонтологическим Институтом сто тысяч рублей на поддержку Института с предложением постараться сохранить его до вторичного прихода Советской власти, который предполагался в скором будущем.

К сожалению, деньгами воспользоваться для нужд Института не пришлось: Деникинская власть Институт хотела разгромить и его пришлось грудью отстоять; деньги же, оставленные мне, по сведениям охранного отделения, на коммунистические цели, как о том писалось в приказе мне, какая-то военная комиссия требовала, под угрозой ареста, внести в 3-дневный срок.

К счастью, Советская власть тогда уже приближалась к подступам Киева, а мне не долго пришлось скрываться от деникинцев. Институт, в котором обучались 200 студентов, просуществовал до октября 1920 г., пережив за это время еще одно тяжелое испытание при поляках. Все это заставило нас опасаться за дальнейшую судьбу Института. Мы тогда решили укрыться под крылышко Медицинского Института.

18-го октября 1920 г. Киевским Губисполкомом был издан приказ, коим Одонтологический Институт был присоединен к Институту Здравоохранения (ныне Мед. Институт), как отдельный его факультет.

Таким образом, родился в Киеве в муках и страданиях первый Одонтологический факультет, по образцу которого лишь год спустя стали открываться Одонтологические факультеты в других университетских городах Украины». (Проф. Л.А. Билейкин, журнал Одонтологія, Харків: Наукова думка.-№2.-1924).

Так був створений перший Одонтологічний факультет в Україні.

Фундатором, ідейним натхненником і першим деканом (з 1920 по 1930 рр..) Одонтологічного факультету став професор К.П. Тарасов (Фото 10, 11).

Викладання на факультеті почалося призначенням організаційним складом викладачів, за швидку складеними програмами і планами; для їх серйозної попередньої розробки не було часу, тому що розпочинати викладання потрібно було негайно, щоб там не сталося.

При цьому виявилось, що незакінчена ще організація навчального життя Інституту (як автономного навчального закладу), а для факультету (як частини медакадемії) повинна бути переглянута, змінена і погоджена з організацією медфакультету. У Комісії з реорганізації викладання взяли участь всі викладачі Одонтологічного факультету, в більшості професори медфакультету, які були до того викладачами закритих радянською владою зуболікарських шкіл. 20 серпня 1921 року були затверджені положення та програми, які мали забезпечити планомірний розвиток навчального життя факультету.

За «Положенням» Одонтологічний факультет як єдина господарсько-адміністративна одиниця зливався з медфаком в одне ціле – медакадемію, і матеріально-навчальні інтереси обох факультетів визначалися як рівноцінні. У навчально-педагогічному відношенні факультет визначався, як самостійний навчальний заклад, програми, система і методи викладання медакадемії формувалися залежно від спільної мети – підготовки кваліфікованих фахівців одонтології.

До групи предметів підготовчого і освітнього циклу належали такі предмети:

- 1) Зоологія з порівняльною анатомією.
- 2) Ботаніка.
- 3) Фізика.
- 4) Хімія органічна та неорганічна з основами мінерології.
- 5) Анатомія загальна та спеціальна.
- 6) Гістологія.
- 7) Бактеріологія.
- 8) Фізіологія з фізіологічною хімією.
- 9) Загальна патологія з патологічною анатомією.

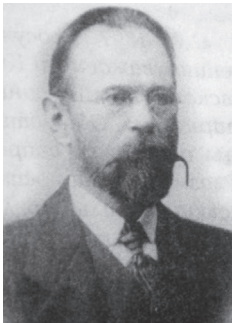

Фото 10
К.П. Тарасов
(1865–1931)

- 10) Загальна хірургія з десмургією.
 - 11) Загальна гігієна.
 - 12) Фармакологія з фармацією та рецептурою.
 - 13) Рентгенологія.
 - 14) Приватна патологія та терапія з лікарською діагностикою та вченням про хвороби дитячого віку.
 - 15) Шкірно-венеричні хвороби.
 - 16) Хвороби вуха, горла, носа.
 - 17) Очні хвороби.
 - 18) Нервові хвороби.
 - 19) Невідкладна допомога при раптових захворюваннях.
- Групу спеціальних дисциплін складала:
- 1) Загальна дентіатрія (пропедевтика Одонтології).
 - 2) Оперативна стоматологія з топографічною анатомією голови та шиї.
 - 3) Хірургія порожнини рота та суміжних ділянок з ортопедії.
 - 4) Консервативне зуболікування.
 - 5) Оперативне зуболікування.
 - 6) Протезне зуболікування.
 - 7) Ортодонтія.
 - 8) Гігієна порожнини рота з громадським зуболікуванням.

Теоретичне і практичне викладання студентам Одонтфаку з предметів природничо-історичного циклу ведеться повністю в межах навчального закладу, а цикли загальномедичного, переважно в навчально-допоміжних закладах Медфаку.

Що стосується предметів спеціального циклу (група одонтології), то їх викладання, за винятком хірургії порожнини рота і оперативної стоматології, проводилося при спеціальних поліклініках Одонтологічного факультету, розташованих в одній будівлі. Поліклініки обладнані в 1920 році залишками обстановочного та інструментального інвентарю, націоналізованого після закриття Київських зуболікарських шкіл. Інвентар цей з самого початку ні кількісно, ні якісно не задовольняв потреб навчально-показового викладання спеціальних предметів. Матеріальної допомоги від Медінституту в більшому або меншому задовільному розмірі не могло бути, і виходом з тяжкого становища була, не дозволена раніше, платна амбулаторія, котра надала кошти як для підтримки поточної навчальної роботи, так і надію на можливість поставити цю роботу на належний рівень у найближчому майбутньому.

Кількість студентів у перші роки існування одонтологічного факультету постійно змінювалася. Так, протягом перших трьох років із загальної кількості студентів на факультет до 1-го січня 1923 року прибуло 402 особи. 64 студенти закінчили курс у 1922 навчальному році і склали перший випуск факультету. Решта 338, залишили факультет із різних причин. Всього ж, за час існування одонтологічного факультету КМІ (1920–1931) випустилося 285 лікарів-стоматологів.

Більшість викладачів у ті роки були практичними фахівцями, деякі з них не мали вищої медичної освіти та педагогічного досвіду. Із метою сприяння прогресу зуболікарських знань, як у науковому, так і в практичному аспектах, а також поширенню в широких верствах населення правильних уявлень про гігієну порожнини рота, при факультеті в 1921 році засновано Одонтологічне Товариство. Членами товариства були всі викладачі Одонтологічного факультету, а також ухвалені 18 сторонніх зубних лікарів Києва. Засідання приваблю-

Фото 11. Колектив одонтологічного факультету.
В центрі К.П. Тарасов, М.І. Шапіро, Л.А. Білейкін (20-ті роки XX ст.)

вало значну кількість відвідувачів – викладачів Одонтфаку, студентів старших курсів і практичних лікарів одонтологів.

10 липня 1922 року постановою Народного комісаріату охорони здоров'я «Про використання зуболікарського майна» був закріплений проект «Положення про націоналізацію зуболікарської допомоги в Радянській республіці» (1918). Постанова підтверджувала, що зуболікарське майно «що фактично надійшло у провадження органів державної влади, є майном державним і ні в якому разі поверненню у приватне володіння не підлягає». З цього часу приватнопрактикуюча зуболікарська допомога припинила своє існування.

Для збереження лікувальних установ Народний комісаріат охорони здоров'я частину з них передав на утримання промисловим підприємствам і страховим органам, в результаті чого виникла мережа зуболікарських амбулаторій при заводах, державних установах, що працюють на госпрозрахунок (1922). Це був хоч і тимчасовий, але все ж відступ від основних принципів охорони здоров'я радянського періоду.

У листопаді 1925 р. відбувся Всесоюзний одонтологічний з'їзд, на якому були присутні понад 2300 осіб і де було прочитано понад 100 доповідей, багато з яких мали високу наукову вагу. Ця наукова творчість стала помітною і у фахових журналах, що стали набагато змістовнішими, ніж до революції. Науковим пошуком позначилася і діяльність Київського одонтологічного товариства, в якому прочитано багато вагомих наукових доповідей.

Одночасно виріс і престиж одонтології. Все це дало привід М.О. Семашко на II Всесоюзному Одонтологічному З'їзді проголосити, що «одонтолог, стоматолог стоїть поряд з хірургом, терапевтом». Якщо в колишніх зуболікарських школах головна увага приділялася засвоєнню технічних прийомів і вдосконаленню їх, то в одонтологічних факультетах, під практичну галузь одонтології, підводився науковий фундамент. На Одонфаках майбутні лікарі-одонтологи отримували біологічну і загальномедичну підготовку, достатню для того, щоб вміти науково мислити і розбиратися у взаємозалежностях між захворюваннями зубів та іншими захворюваннями організму.

Проти організації одонтологічних факультетів виступав П.Г. Дауге, який так характеризував одонтологічні факультети: «Одонтологічний факультет був і залишається реформованою зуболікарською школою, що отримала гучну виві-

ску, але не змінила свого внутрішнього змісту. Спеціаліст, який закінчив одонтологічний факультет, являється, в багато чому, вузьким спеціалістом у своїй сфері (не лікарем в широкому сенсі цього слова), але, безсумнівно, з дещо підвищеною біологічною і загальномедичною підготовкою в порівнянні із зубним лікарем старої формації».

Стан факультету в 1920–1921 рр. був сумним. Протези робилися безкоштовно, а відповідні органи постачання фактично нічого не постачали, кафедра з усіма установами вела жалюгідне існування. З квітня 1923 року був введений принцип самоокупності. Протези почали робити плавно з надбавленням 50% до суми собівартості. Ця обставина різко змінила життя факультету до поліпшення. Розпочалось поступове придбання інструментів та матеріалів, і значне пожвавлення навчальної та практичної діяльності.

Із 1920 до 1928 рр. завідували кафедрами такі фахівці: консервативного зуболікування – Л.А. Білейкін, загальної дентриатрії – Г.Ф. Бурвассер, протезного зуболікування – Л.Н. Дудкін, ортодонції – К.П. Тарасов, оперативного зуболікування – М.Й. Шапіро. Головною клінічною базою спеціальних кафедр була одонтологічна поліклініка по вул. Хрещатик, 50 (колишня приватна зуболікарська школа Л. Головчинера і С. Лур'є).

У 1924 р. на кафедрі консервативного зуболікування відкрилася клінічна ординатура, збільшився викладацький колектив. Однак у подальшому кількість підготовлених випускників зменшувалась, досягнувши в 1927 році 23-х чоловік.

У 1928 і 1929 рр. випусків зовсім не було. Така ситуація виникала крім інших причин, вільним відвідуванням лекцій і можливістю вільно переходити на інший факультет. Лише великий ентузіазм завідувачів кафедр і штату викладачів, які не мали академічної підготовки і досвіду, навчальних планів і програм, дозволили проводити педагогічну роботу в цих складних умовах.

Директивою від 24.01.1927 р. №4006/489 Народний Комісаріат освіти України, в підпорядкуванні якого тоді знаходилися медичні вузи, засудив ліквідаторську політику керівництва Київського медичного інституту щодо одонтологічного факультету і рекомендував вжити необхідних заходів для збереження і підсилення факультету. Розширювалася робоча площа навчальних баз, збільшувалася кількість функціональних підрозділів, у поліклініці були обладнані операційна, рентгенівський кабінет, але рівень викладання на факультеті був невисоким, наукові дослідження профільних кафедр мали характер практичних повідомлень на засіданнях наукового товариства. Пізніше, з'явилися перші друковані публікації (Л.А. Білейкін). Наукові роботи переважно присвячувалися організації стоматологічної допомоги, практичним питанням консервативного лікування та оперативної техніки.

З березня 1927 року на базі факультету були організовані 6-місячні курси з підвищення кваліфікації зубних лікарів.

Влітку 1928 року кафедри одонтології медичних факультетів України почали ліквідуватися, проте прямого наказу їх закрити, очевидно, не було – у 52 випусках бюлетенів Наркомпросу УРСР за 1928 рік такого наказу немає. Відділ медичної освіти Укрглавпрофобру просто виключив одонтологію з навчального плану педфаків. У той час загострився конфлікт між двома школами – Російською (професор П.Г. Дауге) і Українською (професор Ю.М. Гофунг) про шляхи подальшого розвитку стоматології.

У «рік великого перелому» керівництво вищих інстанцій поновилося, проте політика Укрглавпрофобру і Наркомохоронздоров'я (НКЗ) УРСР щодо одонтофаків після цього не змінилася.

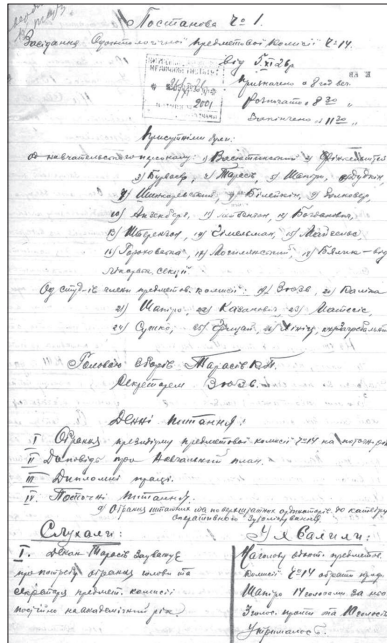

Фото 12. Протокол засідання онтологічної проблемної комісії. Присутні: К.П. Тарасов, Л.А. Білейкін, Г.Ф. Бурвассер, М.Й. Шапіро, Л.Н. Дудкін, М.М. Матесіс та ін. (1926)

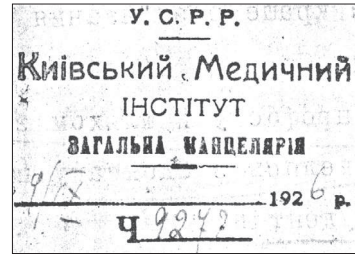

Фото 13. Печатка канцелярії КМІ (1926)

Фото 14. Нарком охорони здоров'я УРСР С.І. Канторович (1892–1937)

Новим наркомом охорони здоров'я УРСР став С.І. Канторович (1892–1937), який замінив Д.І. Єфімова. Вже на початку 1930 р. на VII Всеросійському з'їзді відділів охорони здоров'я в Москві С.І. Канторович сказав, як відрізняв: «Мы на Украине решили, что в медицинских вузах должны быть 4 факультета: 1) лечебно-профилактический, 2) санитарно-гигиенический, 3) охраны материнства и детства, а также 4) одонфак, который уже существует и будет существовать».

Українська медицина великою мірою зобов'язана С.І. Канторовичу, бо він дотримав своєї обіцянки – українські одонфаки, перейменовані незабаром у стоматологічні, продовжили жити і працювати, переживши наркома і прослуживши зразком для загальносоюзної моделі підготовки кадрів.

Із 1930 р. українська система зуболікарської освіти позбавилася, нарешті, від опіки П.Г. Дауге, якою московський ідеолог дошкуляв нашій стоматології.

Вже у 1930 році онтологічний факультет був перейменований у стоматологічний.

Проаналізувавши недоліки організації перших років онтологічної освіти в Україні, Міністерство охорони здоров'я видало наказ про збільшення числа вступників і заборону переходу на інший факультет. В результаті організаційних заходів, починаючи з 1931 року, кількість випускників онтологічного факультету зросла до 100 чоловік щорічно.

У 1931 р. стоматологічний факультет був перетворений (реорганізований) у самостійний Київський Стоматологічний інститут. Це значно підняло авторитет професії стоматолога серед молоді, інститут перестав відчувати нестачу абітурієнтів. Інституту були надані клінічні бази по вулицях Хрещатик, 50, Пушкінській, 22, Базарній, 18 і бульварі Шевченка, 17.

У 1931 р. при Київському інституті ортопедії і травматології була відкрита клініка щелепно-лищевої хірургії, спочатку на 16 ліжок, а з 1937 р. – на 40 ліжок, яка діяла на цій базі до 1964 р.

У 1932 р. відкривається аспірантура і саме з цього періоду починається підготовка наукових стоматологічних кадрів.

Перед Великою Вітчизняною війною з 1931 по 1940 рр., Київський Стоматологічний інститут підготував 1250 лікарів-стоматологів.

Інтенсивний розвиток інституту був загальмований початком Великої Вітчизняної війни. У червні 1941 р. Київський стоматологічний інститут евакуйовано спочатку до м. Харкова, а потім разом із Харківським стоматологічним інститутом до м. Фрунзе, де він працював як факультет медичного інституту.

Після визволення Києва (1943 р.) стоматологічний факультет був відновлений у складі медичного інституту. Із демобілізацією почали повертатися до Києва співробітники кафедри.

У 1947 – 1948 навчальному році в інституті навчалось близько 1000 студентів. У зв'язку з підвищеними вимогами щодо якості підготовки молодих спеціалістів гостро постало питання про зміцнення клінічних баз, комплектування педагогічних кадрів, особливо із загальнономедичних та теоретичних дисциплін. Як наслідок було наказано «ліквідувати з 1 лютого 1955 року Київський медичний стоматологічний інститут і на його базі організувати стоматологічний факультет Київського медичного інституту імені академіка О.О. Богомольця» (наказом №750 МОЗ УРСР від 31.12.1954 р.).

Фото 15. Група студентів-стоматологів 2 курсу. Набір 1938 р.
Перший ряд справа – А.Д. Мухіна, З.А. Фліс

Реорганізація сприяла значному поліпшенню навчально-методичної роботи на профільних кафедрах, відповідно зріс рівень викладання теоретичних та загальнономедичних дисциплін, успішно працювали навчально-методичні комісії, які свого часу очолювали такі організатори, як О.Ф. Кісельова, В.С. Коваленко, М.Ф. Данилевський, Д.В. Дудко.

У 1961 р. була збудована основна клінічна база стоматологічного факультету НМУ – стоматологічний корпус, при будівництві якого враховувалась специфіка профільних кафедр. Для покращення професійної підготовки студентів, набуття ними практичних навичок у корпусі розмістилася стоматологічна поліклініка, що має такі відділення: терапевтичної стоматології, пародонтології, нейростоматоло-

гії, хірургічної стоматології, дитячої стоматології, ортодонтії, ортопедичної стоматології, фізіотерапії, рентгенології, клінічну та зуботехнічну лабораторії. Незважаючи на економічну нестабільність, керівництво університету та поліклініки проводить значну роботу з підвищення рівня її діяльності, це дало змогу МОЗ України надати поліклініці республіканський статус. На базі поліклініки працює ряд республіканських лікувально-методичних центрів: пародонтології, нейростоматології, профілактики стоматологічних захворювань.

Слід підкреслити, що у вирішенні проблем будівництва стоматологічного корпусу, його обладнанні, організації основних напрямків діяльності факультету, велика заслуга належить професору М.Ф. Данилевському, який на той час працював, у різні роки, деканом факультету, секретарем парткому, проректором з лікувальної роботи.

Для читання лекцій та проведення семінарів, конференцій у корпусі у 2011 році переобладнана аудиторія на 200 місць та конференц-зал.

Високий рівень навчально-методичної роботи, професійний рівень викладачів, сучасно обладнана клінічна база, зумовили створення у 1972 р. першого факультету підвищення кваліфікації викладачів стоматологічних факультетів.

На час 170-річчя Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця стоматологічний факультет став одним із найбільш згуртованих колективів, де працює 8 професорів, 56 доцентів та кандидатів медичних наук.

На факультеті сьогодні плідно працюють 6 профільних кафедр: терапевтичної стоматології (завідувач кафедри, професор А.В. Борисенко), дитячої терапевтичної з курсом профілактики стоматологічних захворювань (завідувач кафедри, професор Л.О. Хоменко), хірургічної стоматології (завідувач кафедри, професор В.О. Маланчук), дитячої хірургічної стоматології (завідувач кафедри, професор Л.В. Харьков), ортопедичної стоматології (завідувач кафедри, професор В.П. Неспрядько), ортодонтії та пропедевтики ортопедичної стоматології (завідувач кафедри, професор П.С. Фліс).

Останні 20 років розвитку факультету ознаменувалися тим, що вони проходили в новий історичний період України. У цей час стоматологічний факультет, незважаючи на значні труднощі, отримав подальші можливості для успішного розвитку та вдосконалення наукової та професійної майстерності колективу, особливо після надання університету статусу Національного.

Для цього періоду характерним є постійне покращення навчальної бази факультету, поповнення навчальних кабінетів новим обладнанням, стоматологічними установками. У лікуванні використовуються сучасні матеріали та новітні технології лікування, протезування світового рівня.

Зростає рівень наукових досліджень, кафедри поповнюються талановитою молоддю. За останні 10 років на факультеті підготовлено 4 доктори наук та 20 кандидатів наук. Свій внесок у розвиток професійної майстерності вносить Асоціація стоматологів України, ініціаторами організації якої були професори стоматологічного факультету. У подальшому вони очолювали її керівництво: професор М.Ф. Данилевський був першим президентом, професори В.П. Неспрядько, Л.О. Хоменко – віце-президентами, професор А.В. Борисенко – генеральним секретарем, професори В.О. Маланчук, Л.В. Харьков, П.С. Фліс – членами Правління АСУ.

Зусиллями правління Асоціація стоматологів України з 1998 р. є членом Всесвітньої організації стоматологів, що покращило зв'язки стоматологічних факультетів із професійними об'єднаннями інших держав, уможливило участь у міжнародних конференціях та друкування вітчизняних наукових праць за кордоном.

Фото 16. Професор Л.О. Хоменко

Зросла співпраця кафедр із зарубіжними та вітчизняними фірмами-виробниками.

Важливою справою є участь викладачів стоматологічного факультету в удосконаленні майстерності лікарів, виступи з лекціями в навчальному центрі Асоціації (керівник – професор А.М. Політун).

За ініціативою співробітників факультету засновано декілька професійних журналів. Усі завідувачі кафедр беруть активну участь у їх виданні.

Ректор Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, академік НАМН України, Заслужений діяч науки і техніки України, Заслужений лікар України Віталій Федорович Москаленко з перших днів роботи на посаді ректора обґрунтував принципи тактичної результативності на трьох вирішальних напрямках: пріоритетах інтересів студентства в діяльності НМУ; нових підходах до педагогічного процесу та фахового рівня викладацьких кадрів; зміцнення матеріально-технічної бази в усіх ланках університету (Фото 17).

Фото 17. Зустріч ректора НМУ імені О.О. Богомольця, академіка В.Ф. Москаленка зі студентами стоматологічного факультету

Оптимізація навчального, наукового, виховного процесів неможлива без зміцнення та розширення матеріально-технічної бази, поліпшення соціальної інфраструктури. Названі питання постійно перебувають у сфері особливої уваги В.Ф. Москаленка.

Ректор чітко визначив розвиток стоматологічного факультету та його матеріально-технічної та клінічної бази одним із пріоритетних в університеті. Керівник університету постійно піклується про розбудову стоматологічного корпусу, заміну старого обладнання новим, створення нових клінічних кабінетів, що дає можливість більш якісного навчання студентів.

Під його керівництвом відкриті нові комп'ютерні класи, навчально-лікувальні кабінети та навчальні кімнати, повністю відремонтовані 5 клінічних кабінетів (по 10–12 стоматологічних установок у кожному), на кафедрі терапевтичної стоматології створено фантомний клас (фото 18), збільшена кількість іноземних студентів із таких країн, як Ізраїль, Іран, Китай, Ліван, Лівія, Сирія, Мадагаскар, Туніс, Болгарія, Білорусія, Росія та ін.

Велику увагу Національному медичному університету імені О.О. Богомольця приділяють перші посадові особи держави, піклуючись про матеріальну та навчальні бази (Фото 19,20).

Фото 18. Новий фантомний клас на кафедрі терапевтичної стоматології; клінічний кабінет на кафедрі ортопедичної стоматології; комп'ютерний клас

Фото 19. Ректор НМУ професор В.Ф. Москаленко, професор В.П. Неспрядько, професор Л.О. Хоменко під час зустрічі з Міністром МОЗ України М.Є. Поліщук у стоматологічній клініці НМУ (2005)

Фото 20. Відкриття нових клінічних кабінетів (2010). Голова Наглядової Ради НМУ імені О.О. Богомольця – член-кореспондент НАН України, професор М.Я. Азаров та ректор НМУ імені О.О. Богомольця академік НАМН України В.Ф. Москаленко

Фото 21. Зустріч Прем'єр-міністра України М.Я. Азарова з трудовим колективом стоматологічного факультету

Перспектива розвитку стоматологічного факультету Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, який святкує у 2011 році 170-річчя, спирається на фаховий авторитет Київської стоматологічної школи, глибокі знання і високу відповідальність перед суспільством за підготовку висококваліфікованих кадрів українських лікарів.

Європейські стандарти надання медичної допомоги визначають напрям роботи колективу факультету, формують творчі змагання викладачів і студентів у вирішенні нестандартних наукових проблем, створенні нових методик лікування й опануванні знань, актуальних для сучасної медицини.

Список використаних джерел

- 160 років Національному медичному університету імені О.О. Богомольця / за ред. академіка НАН, АМН та АПН України Є.Г. Гончарука. – Київ: Століття, 2001. – С. 308–342.
- Бетельман А.И. Профилактика и раннее лечение аномалий прикуса. – Киев, 1958.
- Билейкин Л.А. Этапы развития одонтологии до и после Октябрьской революции. – Одонтология. – 1928. – № 2. – С. 47–51.
- Богорад Р. М. К истории зубопротезирования в России // Практическое зубопротезирование. – 1913. – №2. – С. 43–44.
- Гавронский Л.О. Конические кольца для регулирования зубов. Зубопротезный мир. – 1909. – №6. – С. 241–242.
- Гофунг Е. М. Практическое зубопротезирование. Руководство для зубных врачей и учащихся зубопротезных школ. Издание 2-е, исправленное и значительно дополненное. – Петроград-Киев: Сотрудник, 1915. – 341 с.
- Гофунг Е.М. Зубопротезное образование на Украине. – Харьков: Научная мысль, 1924. – №1. – С. 60–69.
- Грюнберг І. Краткий очерк развития ортодонтии в Америке. Зубопротезный Вестник. – Ст-Петербург, 1910. – ХХМ: 213–217.
- Гутман Х.Л. Подготовка зубных врачей во Франции. Зубопротезный Вестник. – 1911. – §8. – С. 707–717.
- Дауге П.Г. Очерк развития сети государственных зубных учреждений. – Одонтол. и стоматол. – 1927. – № 5. – С. 22–33.
- Евдокимов А.И. Советская стоматология (1917–1957). – Стоматология, 1957. – №5. – С. 3–11.
- Зубопротезный вестник №4 (апрель). – Ст-Петербург, 1889. – 177 с.
- Зунинь Ю.И. Повторительный курс дентистрии: Пособие для учащихся в зубопротезных школах, разработанное по Шеффу, Милеру и Фишеру, в вопросах и ответах. – Киев, 1907.
- Криштаб С.И., Мухина А.Д., Немчинова Е.М. Ортопедическое лечение несращений неба. – Киев: Здоровья, 1973. – 123 с.
- Одонтология №1. Научный журнал посвященный вопросам одонтологии и стоматологии. – Харьков: Научная мысль, 1924.